

מחשבת ישראל

לבתי ספר דתיים

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים, ובהם שבעה נושאים.

חלק ראשון	–	(12×4)	–	48 נקודות
חלק שני	–	(13×3)	–	39 נקודות
חלק שלישי	–	(13×1)	–	13 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

יש לענות על ארבעה נושאים, על פי ההוראות בשאלון.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: יש לכתוב תשובות קצרות ובהירות, ולבסס את הדברים על המקורות שנלמדו.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

הערה: סדר הנושאים בבחינה אינו זהה לסדר הפרקים בספר הלימוד.
שימו לב לכותרות הנושאים בבחינה.

השאלות

חלק ראשון (48 נקודות)

בחלק זה ארבעה נושאים. יש לבחור בשני נושאים.

בכל נושא שבחרתם ענו על שתי שאלות (לכל שאלה – 12 נקודות).

הנושא: אדם מחפש את עצמו

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 1–3.

1. א. הרב אשכנזי ("מניטור"), שבת ה'

הרב אשכנזי נעזר בדימוי כדי להסביר כי "מוחלטות קיומו של הקב"ה הופכת את רעיון קיום האדם בתוך עולמו של הקב"ה לחסר משמעות".

כתבו את הדימוי, והסבירו בעזרתו את הדברים במשפט המצוטט. (6 נקודות)

ב. רש"ר הירש, פירוש לספר בראשית

"אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא [...]".

(1) מה למד הרש"ר הירש מתפילה זו על מצבו הרוחני של האדם ועל היכולת שלו להגיע לייעודו?

(2) כיצד הוכיח הרש"ר הירש את שיטתו באמצעות דמויות מן התנ"ך?
(6 נקודות)

2. א. ר' הלל צייטלין, על גבול שני עולמות

(1) תארו, לפי צייטלין, מה מרגיש אדם ששקוע תמיד בחטאים ובמעשים שליליים.

(2) הסבירו, לפי צייטלין, כיצד הרגשה זו מועילה לאדם.
(6 נקודות)

ב. הרמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

בנוגע לתכלית העולם והאדם, הרמב"ם מזכיר את הפריטים האלה: נמלים, מסור, עצים, עשבים, מחט, מחצבים.

(1) על פי דברי הרמב"ם, מיינו את הפריטים לשתי קבוצות, וכתבו מה מאפיין כל קבוצה.

(2) מהי התכלית המשותפת של כל הפריטים שהזכיר הרמב"ם?
(6 נקודות)

3. א. הרב דסלר, מכתב מאליהו: ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות

(1) מה הרב דסלר ממליץ לאדם לעשות כדי שחיו יהיו בעלי משמעות? הדגימו.

(2) ויקטור פרנקל מביא ציטוט: "ומי שיש לו למה שלמענו יחיה, הוא יוכל לשאת כמעט כל אֵיך".
הסבירו ציטוט זה.
(6 נקודות)

ב. מהר"ל, תפארת ישראל

המהר"ל כתב כי האדם עלול לטעות ולחשוב "כי יש לו מעלתו האחרונה בפועל, ויחשוב בנפשו: שלום יהיה לי".

(1) הסבירו מהי הטעות של אדם זה.

(2) מהי הסכנה הטמונה בטעות זו?
(6 נקודות)

הנושא: אמונה ומידות

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 4–6.

4. א. הרמב"ם, שמונה פרקים

בנוגע לפעולות האדם ולפעולות בעלי החיים כתב הרמב"ם: "אין להם עניין שיקבצם אלא בשיתוף השם בלבד".

(1) הסבירו את דברי הרמב"ם. בתשובתכם התייחסו לביטוי "שיתוף השם".

(2) כדי להבהיר את טענתו בעניין זה, כתב הרמב"ם משל העוסק באור.

כתבו את המשל, והסבירו את הנמשל.

(7 נקודות)

ב. פרופסור אהרון קציר, בכור המהפכה המדעית

"כשמִּחְנֻנוֹת נמלים לבנות נתקלות במסעותיהן במכשולי אש, מטילות עצמן רבבות נמלים אל תוך הלהבות ומכבות אותן בגופן כדי לפרוץ דרך למחנה כולו".

לדעתכם, האם על פי פרופסור קציר פעולה של אדם הנכנס לתוך בית שעולה באש כדי להציל את האנשים שבתוכו דומה לפעולה זו של הנמלים? נמקו את תשובתכם. (5 נקודות)

5. א. הראי"ה קוק, מוסר אביך, מידות הראיה

"בחינה גדולה צריך לבחון [...] ברגש הגאווה, איזה הוא הרגש הפסול [...] ואיזה הוא הרגש העדין".

(1) לפי הרב קוק, איזה רגש גאווה הוא חיובי?

(2) כתבו דוגמה מחיי היום-יום ל"גאווה חיובית".

(6 נקודות)

ב. אורחות צדיקים, שער הגאווה

לפי בעל "אורחות צדיקים", לגאוות האדם בחוכמה יש חלק טוב וחלק רע.

הסבירו מהי גאוות האדם בחוכמה שהיא טובה, ומהי גאוות האדם בחוכמה שהיא רעה. (6 נקודות)

6. א. ר' נחמן מברסלב, שיחות הר"ן

"לב נשבר ועצבות אינו עניין אחד כלל".

על פי ר' נחמן מברסלב, מהו היחס של אדם עצוב כלפי ה', ומהו היחס של אדם שליבו נשבר כלפי ה'?

(5 נקודות)

ב. הרב בן אמוזג, ישראל והאנושות

"בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות, ד', כ"ב).

(1) מה הרב בן אמוזג לומד מפסוק זה על תפקידו של עם ישראל בעולם? הסבירו כיצד הוא לומד זאת מן הפסוק.

(2) מה הרב בן אמוזג לומד מפסוק זה על הקשר בין העמים האחרים לבין הקב"ה? הסבירו כיצד הוא לומד זאת מן הפסוק.

(7 נקודות)

הנושא: אמונה בשעת משבר

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 7–9.

7. א. ריה"ל, ספר הכוזרי

"ומי שנתיישב כל זה בדעתו יגיע למדרגה המסופרת על 'נחום איש גז' אשר על כל צרה שהייתה באה עליו היה אומר [...]".

(1) מה היה "נחום איש גז" אומר על כל צרה שהייתה באה עליו?

(2) על פי ריה"ל, הסבירו כיצד אפשר להגיע למדרגה של "נחום איש גז".

(6 נקודות)

ב. הרב סולובייצ'יק, קול דודי דופק

(1) "האדם השקוע במעמקי גורליות קפואה, לשווא יבקש את פתרון בעיית הרע [...] משל למה הדבר דומה? לאדם המסתכל בשטיח נהדר [...] מצידו השמאלי".

הסבירו כיצד יש להתייחס לבעיית הרוע בעולם, על פי המשל והנמשל של "השטיח הנהדר".

(2) הסבירו את ההבדל בין דרך ההתמודדות של איש הגורל עם הסבל בעולם לבין דרך ההתמודדות של איש הייעוד עם הסבל בעולם.

(6 נקודות)

8. א. מדרש תנחומא; רמב"ם, מורה נבוכים; מלבי"ם, פירוש התורה

במהלך לימוד הנושא "אמונה בשעת משבר" למדתם שלוש דרכים להתמודדות עם משבר:

על פי מדרש תנחומא, מורה נבוכים ופירוש המלבי"ם לתורה.

בחרו באחת מן הדרכים האלה, שלדעתכם היא המתאימה ביותר להתמודדות עם משבר.

הסבירו דרך זו, וכתבו מדוע לדעתכם היא המתאימה ביותר.

(5 נקודות)

ב. רס"ג, אמונות ודעות

(1) "עזיבת הדת שלי התחילה ממאמר שקראתי [...] מאמר האשמה נגד אלוקים".

(מעובד על פי מונולוג מתוך ש' לב, ושיודע לשאול, הוצאת חרגול, 1998)

לאיזו סיבה מסיבות הכפירה שמביא רס"ג אפשר לקשר דברים אלה? נמקו את תשובתכם.

(2) על פי רס"ג, הסבירו שלוש סיבות נוספות לכפירה.

(7 נקודות)

9. א. תלמוד בבלי, מסכת נידה

יוסי היה בדרכו לתחנת האוטובוס כדי לנסוע לראיון עבודה. בדרך הוא עזר לאישה להרים סלים כבדים ולכן הוא החמיץ את האוטובוס ולא הגיע לראיון כלל. לאחר זמן מה התברר לו שאותו אוטובוס היה מעורב בתאונה קשה, ורבים מנוסעיו נפגעו.

מה יוסי יכול ללמוד מדברי התלמוד במסכת נידה על המקרה שקרה לו? הסבירו את תשובתכם. (4 נקודות)

ב. הרמב"ם, מורה נבוכים

(1) "עלה בדמיון ההמון כי הרעות בעולם יתר מן הטובות".

על פי הרמב"ם, הסבירו מדוע ההמון טועה.

(2) הרמב"ם ממין את הרעות הבאות על בני האדם לשלושה סוגים.

צינו שניים מהם, וכתבו איזה משני הסוגים שצינתם הוא הנפוץ יותר.

(3) הסבירו כיצד דברי הרמב"ם עשויים לסייע לאדם שאמונתו נחלשה בגלל דברים רעים שקרו לו.

(8 נקודות)

הנושא: גאולה וימות המשיח

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתיים מן השאלות 10–12.

10. א. הרב כלפון, גאולת משה

(1) על פי הרב כלפון, שתי קבוצות בעם ישראל חלוקות בדעותיהן על אופן הבאת הגאולה.

כתבו את הדעה של כל אחת משתי הקבוצות האלה.

(2) "לפי דעתי רחוק מאוד שתהיה תנועה זו תנועה גשמית, ולדעתי תנועה שמימית היא זו".

כתבו לאיזו תנועה התכוון הרב כלפון, והסבירו מדוע הוא כינה אותה "שמימית".

(6 נקודות)

ב. החפץ חיים, ציפית לישועה

(1) לפי החפץ חיים, מהי הסתירה בין סימני הגאולה שמסרו חז"ל ובין סימני הגאולה על פי פסוקי התורה?

(2) כיצד החפץ חיים מיישב סתירה זו?

(6 נקודות)

11. א. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק; רמב"ן, פירוש על התורה

כיום הטכנולוגיה מתקדמת בקצב מהיר, והאדם חי חיים נוחים וארוכים יותר. יש הטוענים כי אלה מאפיינים של ימות המשיח.

(1) לדעתכם, האם גם רמב"ם היה טוען שתופעות אלה הן מן המאפיינים של ימות המשיח? נמקו את תשובתכם.

(2) תארו את ימות המשיח לפי רמב"ן.

(7 נקודות)

ב. הרב סולובייצ'יק, קול דודי דופק

"[דפיקה] רביעית: הדוד דופק בליבות הנוער המתבולל והנבון".

מהו ההסבר של הרב סולובייצ'יק להשפעה של הקמת מדינת ישראל על ההתבוללות? (5 נקודות)

12. א. האדמו"ר מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש, "דעת תורה"; הרב צבי יהודה קוק, המדינה כהתקיימות חזון הגאולה

"אבינו שבשמיים צור ישראל וגואלו ברח את מדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו".

(מתוך התפילה לשלום המדינה)

(1) האדמו"ר מליובאוויטש התנגד לתפיסה שלפיה הקמת המדינה היא התחלת הגאולה.

כתבו את שני הנימוקים שלו להתנגדותו.

(2) על פי הרב צבי יהודה קוק, כתבו טענה שבאמצעותה אפשר להתמודד עם אחד מן הנימוקים

של האדמו"ר מליובאוויטש.

(8 נקודות)

ב. מהר"ל, נצח ישראל

על פי מהר"ל, הסבירו כיצד הגלות עצמה היא הוכחה ברורה שתבוא הגאולה. (4 נקודות)

חלק שני (39 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 13 נקודות).

הנושא: אני מאמין (נושא חובה)

13. א. רס"ג, הקדמת אמונות ודעות

"מה שאנחנו חוקרים ומעיינים בענייני אמונתנו הוא לשני עניינים".
על פי רס"ג, מה הן שתי המטרות של לימוד האמונה? (7 נקודות)

ב. הרב יוסף חיים מבגדד ("הבן איש חי"), משלי הבן איש חי

"האם ברורה ונדאית יותר, כי הכול רואים שיצא הבן מבטנה, והכול מעידים שהיא אימו".
על פי הבן איש חי, הסבירו את הקשר בין משל זה לבין מעמד הר סיני. (6 נקודות)

14. א. חזון איש, אמונה ובטחון

לפני מבחן תלמיד מעודד את עצמו באמירה "בטוח יהיה טוב".
על פי החזון איש, האם אמירה זו מעידה על ביטחון בה? הסבירו את תשובתכם. (6 נקודות)

ב. הרב שמעון שקופ, הקדמה לשערי יושר

הרב שקופ מצטט את דברי הלל: "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני".

(1) מהי הסתירה בין שני חלקי המשפט של הלל?

(2) הסבירו את הרעיון שלמד הרב שקופ מדברי הלל.

(7 נקודות)

15. א. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר ראשון

תגובתו של המלך לדברי הפתיחה של החבר הייתה "לא חינום החלטתי בראשונה לא לשאול את היהודים, מדעתי כי שלשלת הקבלה אצלם ניתקה מכבר ודעתם נתמעטה".

(1) מדוע התאכזב המלך מדברי הפתיחה של החבר?

(2) כיצד הסביר החבר את הדרך שבחר בה כדי להציג את אמונתו?

(6 נקודות)

ב. הרב קוק, אורות הקודש

אילו הייתם מתמנים לנהל בית ספר, מהי האווירה החינוכית שהייתם מנהיגים בבית הספר, ומה הם חומרי הלמידה שהייתם משתמשים בהם?

בססו את תשובתכם על דברי הרב קוק באורות הקודש ("בקשת האני העצמי"). (7 נקודות)

16. א. תלמוד בבלי, נידה

יש אנשים הטוענים כי הם מנותקים מעולם של תורה ואמונה.

הסבירו כיצד דברי התלמוד על התינוק "במעיי אימו" יכולים לסייע להתמודדות עם טענה זו. (6 נקודות)

ב. מדרש הגדול

המדרש מתאר את תהליך החיפוש של אברהם אבינו בדרכו לאמונה.

לאור דברי המדרש, מדוע זכה אברהם בסוף התהליך להתגלות של הקב"ה? (7 נקודות)

חלק שלישי (13 נקודות)

בחלק זה שני נושאים. יש לבחור בנושא אחד.

בנושא שבחרתם ענו על שאלה אחת.

הנושא: אמונה, תרבות ויצירה

אם בחרתם בנושא זה, ענו על אחת מן השאלות 17–18.

17. הרב קוק, הקדמה לשיר השירים

"האומן החופשי בן זמננו סובל [...] ממצוקה של עודף חופש [...] חוסר גבולות וחוסר אמונות".

(מעובד מתוך המקורות להרחבה בספר הלימוד)

א. הסבירו את ההבדל בין דמות האומן האידיאלי לפי הרב קוק לבין דמות האומן המתואר בציטוט. (5 נקודות)

ב. "מי שהוא חמור לאהבה לא יחוש מה יחפצו משוררי האהבה בשיריהם הפרטיים".

(1) הסבירו דברים אלה.

(2) הסבירו את הקשר בין דברים אלה ובין היחס הראוי לשיר השירים.

(8 נקודות)

18. הרב וינברג, שרידי אש

א. על פי הרב וינברג, מהו ההבדל בין תקופת התנאים והאמוראים ובין התקופה שלאחר מסעי הצלב? (6 נקודות)

ב. "הדתיות החד־צדדית, שוללת החיים וקנייניהם - התמוטטה".

מדוע "הדתיות החד־צדדית" שוללת את חיי החול? (7 נקודות)

הנושא: החיים והמוות

אם בחרתם בנושא זה, ענו על אחת מן השאלות 19–20.

19. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר ראשון

תארו בקצרה את משל מלך הודו, והסבירו לפי המשל את ההבדל בין ייעודי היהדות ובין ייעודי הדתות האחרות.

20. א. הרב קוק, אורות הקודש

"כל עמל האדם סובב והולך הוא להינצל מן המוות, ולא יבוא למטרתו כי אם בהגדילו את נשמתו".

מדוע העמקת החיים הרוחניים בעולם הזה עוזרת לאדם להתמודד עם הפחד מן המוות? (6 נקודות)

ב. רמח"ל, דרך ה'

(1) על פי רמח"ל, מה קורה לנשמה בעולם הנשמות לאחר צאתה מגוף האדם?

(2) מהו תפקיד הנשמה בגוף האדם מלבד הענקת החיים?

(7 נקודות)

בהצלחה!